

Часопис

ПАРЛАМЕНТ

ВИПУСК 2/2017

**ПРОГРАМИ
ПАРЛАМЕНТСЬКОГО СТАЖУВАННЯ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ**

ЛАБОРАТОРІЯ
ЗАКОНОДАВЧИХ
ІНІЦІАТИВ
www.parlament.org.ua

ЧАСОПИС

ПАРЛАМЕНТ

ВИПУСК 2

Програми парламентського стажування
в Україні та світі

КИЇВ • 2017

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Фонд Східна Європа

ЛАБОРАТОРІЯ
ЗАКОНОДАВЧИХ
ІНІЦІАТИВ
www.parliament.org.ua

Видання та розповсюдження Часопису «Парламент» є частиною проекту, що його реалізує Лабораторія законодавчих ініціатив у рамках Програми USAID «РАДА: відповідальність, підзвітність, демократичне парламентське представництво», що виконується Фондом Східна Європа.

Думки і твердження, висловлені в цій публікації, відображають особисту позицію авторів і можуть не співпадати з позицією USAID.

УДК 342.53:378.4.091.33-027.22](477+100)

П78

«ЧАСОПИС ПАРЛАМЕНТ»

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 2, 2017

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ 5474 від 13.09.2001 р., видане Державним комітетом інформаційної політики України.

Засновник і видавець:

ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив»
Київ, 04071, вул. Нижній Вал, 15, офіс 303
info@laboratory.kiev.ua
(+38 044) 531 37 68

Автори:

Денис Полтавець
Уляна Полтавець
Марія Савіна

Головний редактор:

Світлана Матвієнко

Над випуском працювали:

Олександр Заславський
Людмила Речич
Тетяна Чернуха
Ірина Черпак
Вікторія Баклаженко
Олеся Кириченко

Відповідальний редактор:

Марія Врабель

Оригінал-макет:

Микола Ковальчук

Додрукарська підготовка:

ФОРМ Кашталян Н. І.

ISBN 978-617-7157-49-5

У ВИПУСКУ

ТЕМА *Денис Полтавець, Уляна Полтавець, Марія Савіна*

Програми парламентського стажування в Україні та світі	5
1. Чому програми парламентського стажування важливі	7
1.1. Важливість парламентського стажування для молоді	8
1.2. Роль програм стажування для парламентарів	11
2. Міжнародна практика парламентських стажувань	13
2.1. США	13
2.2. Канада	13
2.3. Австралія	15
2.4. Індія	17
2.5. Бразилія	19
2.6. ФРН	19
2.7. Велика Британія	20
2.8. Франція	21
2.9. Польща	21
2.10. Чехія	22
2.11. Румунія	22
2.12. Європейський Парламент	23
2.13. Кенія	23
2.14. Бангладеш	24
2.15. Пакистан	24
2.16. Греція	26
2.17. Грузія	26
2.18. Ямайка	27
2.19. Уганда	28
2.20. Офіс Європейського Парламенту в Конгресі США	28
2.21. Європейська Народна Партія	29
2.22. Підсумки	30
3. Парламентське стажування в Україні	33
3.1. Програма стажування у Верховній Раді України	33
3.2. Некомерційні та комерційні політичні освітні проекти	41
3.3. Порівняння систем стажування	41
3.4. Програма стажування в контексті реформування Парламенту	42
Висновки та рекомендації	43
Список використаних джерел	45

Анотація

Робота присвячена функціонуванню та організації програм стажування у Парламентах світу. Розглянуто 20 країн з різним рівнем політичного та економічного розвитку та Європейський Парламент. Спільним у всіх програм є те, що стажування націлено переважно на молодь віком до 30 років, випускників вищих навчальних закладів та молодих фахівців. Аналіз програм стажування показав, що основними цілями їх роботи є створення можливостей для кар'єрного зростання талановитої молоді та формування кадрового потенціалу для апаратів парламентів і загалом органів державної влади. Програми стажування також слугують фактором підвищення престижності та привабливості державної служби для молоді.

Окремий розділ присвячено програмам, які діють у Верховній Раді України. Розглянуто неофіційні програми (комерційні, безкоштовні) та офіційну Програму стажування в Апараті Верховної Ради, що функціонує з 1995 року.

Проведений у дослідженні аналіз та висновки можуть бути використані для впровадження кращого світового досвіду для розвитку Програми стажування в українському Парламенті.

Abstract

The work is dedicated to the topic of functioning and organization of internship programs in the Parliaments of the world. 20 countries with different levels of political and economic development and the European Parliament were researched. All the programs have in common the target group: mainly young people under 30, university graduates and young professionals. The analysis of internship programs has shown that the main goals of their functioning are creation of career opportunities for talented youth and formation of the human resources for the apparatus of parliaments and other state authorities. Internship programs also serve as a factor in enhancing the prestige and attractiveness of the civil service for young people.

Another section is dedicated to the internship programs that are functioning in the Verkhovna Rada of Ukraine. The research mentions unofficial programs (commercial and free) and the official Parliamentary Internship Program, which works since 1995.

The analysis and conclusions conducted in the research can be used for implementation of the best international practices for the development of Parliamentary Internship Program in the Verkhovna Rada.

Програми парламентського стажування в Україні та світі

Денис Полтавець, експерт з розвитку громадянського суспільства

Уляна Полтавець, програмна директорка Української школи політичних студій

*Марія Савіна, виконавчий директор ГО «Ліга інтернів», випускниця
Програми стажування 2010–2011 років*

Програми стажування існують в парламентах багатьох країн світу як обов'язковий компонент кадрової політики законодавчого органу. Такі стажування, з одного боку, є чудовою можливістю для молоді, а з іншого боку — показником зрілості та відкритості самих парламентів.

Найстарішою формалізованою програмою стажування є Програма стажування у Палаті Громад Парламенту Канади, заснована у 1969 році. З усіх країн, описаних у цьому огляді, саме Канада має найбільш різноманітне представлення програм парламентського стажування: офіційна програма, стажування для іноземців, літнє стажування, стажування представників іудейських молодіжних громад, окреме стажування для українців.

У країнах з розвинутою демократією, таких як США, Німеччина, Велика Британія, котрі мають сталі традиції парламентаризму, відкрито діляться досвідом парламентської діяльності з інтернами-громадянами своїх країн, а також іноземцями. Це важливий елемент культурного ведення міжнародної політики та співробітництва. Часто колишні інтерни стають дипломатичними представниками своїх держав у країнах, де починали свій кар'єрний шлях як парламентські стажери.

Стажування може бути визначено як період роботи, що включає в себе освітній елемент.¹ Для студентів та випускників вищих навчальних закладів програми стажування дають унікальну можливість поєднати вже отримані знання та здобути практичний досвід. Стажування для молоді — це можливість спробувати свої професійні якості, не пов'язуючи себе трудовими зобов'язаннями з місцем стажування. У випадку з парламентськими стажуваннями молоді фахівці-інтерни мають змогу визначитися з подальшим професійним розвитком — політичним або управлінським на державній службі.

Багато високопосадовців у розвинених країнах на старті своєї кар'єри були інтернами програм стажування, у тому числі парламентських програм. На щорічних відкриттях Програми стажування у Верховній Раді України Джон Теффт, 7-й Надзвичайний і Повноважний Посол США в Україні, неодноразово згадував із вдячністю про своє стажування

1 Згідно зі статтею «Стажування за кордоном». Електронний ресурс:
<http://www.osvitavukraini.com/study/articles/902>

у Конгресі США. Директорка Місії USAID в Україні Сюзанн Фрітц також наголошувала на важливості програми парламентського стажування, адже сама вона мала досвід стажування в американському парламенті.

Цінність програм парламентського стажування полягає у тому, що вони готують професійний кадровий резерв для своїх апаратів та майбутніх політиків, які розбираються у законодавчих процедурах та знають, як функціонує законодавчий орган. Крім цього, інтерни, молоді прогресивні представники свого покоління, можуть вносити в роботу парламенту інноваційні підходи до вирішення поставлених задач, аналізувати політику під іншим кутом зору. Програми парламентського стажування за рахунок конкурсного добору на них можуть залучати найкращих молодих фахівців до своєї роботи.

Політичні стажування загалом є надзвичайно важливим елементом громадянської освіти, що наближає молодь до політичного процесу та прийняття політичних рішень. Залучення до політичного процесу у молодому віці сприяє більш активній участі у житті громади та суспільства у майбутньому.

У матеріалі розглянуті програми стажування, які функціонують у парламентах різних за розвитком та економічним становищем країн, — програми, що тривають десятиріччями або тільки починають діяти.

У першому розділі розглядаються основні причини та передумови для заснування програм стажування, доводиться важлива роль стажувань для молоді, парламенту та суспільства. Другий розділ описує досвід парламентського стажування в різних країнах світу. У третьому розділі аналізується Програма стажування у Верховній Раді України, а також розглядаються основні виклики, пов'язані з виконанням цієї Програми.

1. Чому програми парламентського стажування важливі

В останні роки в багатьох європейських країнах спостерігається низький рівень участі молоді у політичному житті країни та у виборах зокрема. Так, на останніх виборах до Європейського Парламенту явка серед молоді віком 18–24 років становила всього 28%². Така сама картина спостерігається і в багатьох інших європейських країнах. Подібний тренд є і в Україні: у виборах Президента 2014 року взяли участь 44% молодих людей віком 18–29 років³, а на парламентські вибори серед молоді 18–24 років прийшов лише кожен третій⁴. Низький рівень участі молоді у виборах дає привід для занепокоєння щодо відсутності інтересу молодих людей у парламентській демократії. Те, що молоді люди не голосують, ставить під загрозу представницьку природу демократичних інститутів.

Одним з ефективних шляхів залучення молоді до участі у політичних процесах є застосування концепції інтегрованого навчання (*work-integrated learning*), що надає студентам можливість застосувати свої знання на робочому місці. Застосування цієї моделі до політичної освіти на практиці передбачає стажування або інтернатуру у політичних інститутах, зокрема, в парламенті.

Модель інтегрованого навчання в напрямку політичної освіти вписується в концепцію громадянської освіти (*civic education*), яка є невід'ємною складовою демократизації суспільства. Зв'язок між стажуванням у політичних інститутах та громадянською освітою є надзвичайно важливим для розуміння громадянської відповідальності, адже результатом громадянської освіти мають бути не лише набуті знання про функціонування держави або громадянські права та обов'язки; громадянська освіта також передбачає усвідомлення своєї відповідальності перед громадою. Це може проявлятися у різних формах громадянської участі, політичному активізмі, побудові соціального капіталу, розвитку громади тощо. Парламентські стажування, особливо ті, що дозволяють працювати з депутатами, які мають зв'язок зі своїм округом або громадою, надають стажерам розуміння громадянської відповідальності, адже забезпечують демонстрацію безпосереднього зв'язку представницької влади з громадою.

Парламентські стажування також є одним з видів «навчання служінню» (*service learning*), методологією навчання, що передбачає активну участь в житті громади на її благо. Одним з головних наслідків навчання служінню є прищеплення громадянської відповідальності, цінностей та культури громадянства.

2 Young People Engaged But Not Voting, 2015:
<https://epthinktank.eu/2015/12/14/young-people-engaged-but-not-voting>

3 Згідно з даними Центру Разумкова, 2014 рік. Електронний ресурс:
http://old.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=4840

4 Згідно з даними соціологічної групи «Рейтинг», 2014 рік. Електронний ресурс:
http://ratinggroup.ua/research/ukraine/mezhdunarodnyy_ekzit-pol_2014.html

Програми парламентського стажування існують в багатьох країнах світу, в тому числі і в Україні. Головними перевагами існування таких програм є:

- ♦ всебічний розвиток молоді: отримання додаткових знань, практичних навичок, ознайомлення з базовими принципами парламентського процесу;
- ♦ підсилення інституційної спроможності, експертного та адміністративного потенціалу парламенту: залучення активної молоді, що має достатній рівень освіти та може доповнювати функції парламентських служб;
- ♦ формування суспільного знання про парламент: інтерни та випускники програм стажування стають своєрідними парламентськими «послами» в суспільстві, поширюючи знання про представницьку демократію.

Врешті-решт, програми стажування є вигідними для економіки країни, адже готують молодих людей до ринку праці на ранніх етапах їхньої кар'єри, забезпечуючи необхідним досвідом роботи та контактами.

1.1. Важливість парламентського стажування для молоді

Для розвитку демократії участь громадян у політичному процесі та довіра до влади є обов'язковими. Однак, останніми роками виборці повсюдно стають все більш цинічними, менш залученими та поінформованими, а довіра до політичних інститутів падає. Одним зі шляхів підвищення рівня залученості громадян до політичного процесу є громадянська освіта. Важливою функцією громадянської освіти є донесення можливостей впливу на політичні рішення. Громадяни мають відчувати, що відіграють значну роль у прийнятті рішень, можуть впливати на процеси. Ряд досліджень надали докази того, що якщо громадяни беруть участь у різного роду політичній та соціальній діяльності в молодому віці, вони з більшою вірогідністю будуть залучені до політичного процесу та до різних політичних організацій у майбутньому (Morgan, Steb, 2001). На думку деяких дослідників (там само), ставлення до політики та політичні уподобання засвоюються в ранньому віці і є достатньо стійкими впродовж усього життя. Саме тому громадянська освіта є важливим інструментом демократії, а її практичні аспекти, елементом яких є політичні стажування, надають можливість молоді визначити своє ставлення до політики та сформувати певний політичний досвід.

Для політиків-початківців, майбутніх дослідників, громадських активістів політичні стажування є можливістю не тільки поєднати теорію з практикою, але й шансом спробувати себе в політичному житті. Стажування ж у парламенті надає найбільш різноманітний досвід — від аналітичної роботи на різних етапах циклу вироблення політики до політичної діяльності та спілкування з громадою.

Залежно від того, як побудоване стажування, інтерни можуть засвоїти різні навички. Зазвичай інтерни одержують досвід:

- ♦ аналітичної роботи: написання аналітичних звітів, довідок, дослідження різних аспектів політик, підготовка до засідань комітетів тощо;
- ♦ адміністративної роботи: адміністративна підтримка апарату, секретаріатів комітетів, фракцій, міжфракційних об'єднань тощо;
- ♦ політичної діяльності: партійна діяльність, спілкування з округом, виборцями тощо;
- ♦ діяльності у сфері комунікацій: спілкування з громадськими організаціями, організація громадських слухань, налагодження комунікації між відділами, ведення інтернет-ресурсів та сторінок у соціальних мережах, спілкування з медіа тощо.

Програми стажування, ініційовані навчальними закладами, коли стажування є частиною навчальної програми і зараховуються як кредити, зазвичай не передбачають залучення стажерів до політичної діяльності. Для таких програм найціннішим є досвід аналітичної роботи.

Під час виконання завдань інтерни часто мають справу не тільки з парламентськими процедурами та процесами, але й з проблемами з різних сфер, що виникають під час розробки політики. Це дозволяє отримати мультидисциплінарні знання та ознайомитись з широким полем питань, що стоять на політичному порядку денному.

Політична ж діяльність часто є частиною програм, організованих неурядовими організаціями та самими політичними партіями. Якщо стажування має політичний характер (як-от, прикріплення до депутата, секретаріату фракції або міжфракційного об'єднання), інтерни отримують можливість познайомитись з партійною діяльністю. Доступ до внутрішньої політики партій знищує бар'єр входження у політичний процес і може залучити молодь до участі у політиці. Останніми роками рівень залученості молоді до політичного процесу постійно падає, зокрема, членство в політичних партіях кількісно зменшується (van Biezen, I., Mair, P. and Poguntke, T., 2012).

Оскільки у більшості випадків політичні, зокрема, парламентські стажування є дуже конкурентними (для участі у програмах кандидати проходять через конкурс), стажування є своєрідним фільтром для талановитої молоді. Групи, що збираються на програмах стажування, включають в себе найяскравіших та найактивніших молодих людей, а отже, є основою для формування майбутньої політичної еліти.

Розбудова мережі контактів в рамках програми політичного стажування формує зв'язки не тільки між інтернами, але й з системою парламенту. Інколи випускники залишаються працювати в парламенті або впроваджують спільні проекти. Політичні стажування часто є кар'єрним інструментом, що допомагає випускникам працевлаштуватись, зокрема, в політичних інститутах та на державній службі.

Крім того, під час стажування у парламенті інтернам часто можуть пропонуватися додаткові можливості, як-от навчальні поїздки за кордон, тренінги, семінари, обміни, долучення до сторонніх проектів депутатів. Все це може позитивно вплинути на розвиток стажера та його або її подальшу кар'єру.

Однак, існує багато критики політичних стажувань. Зокрема, засновуючись на дослідженнях випускників програм політичного стажування із перевіркою у контрольних групах, Ейлер і Халтеман (Eyler and Halteman, 1981) зауважують, що після проходження стажування в інтернів не спостерігається вагоме покращення знання законодавчого процесу або підвищення політичної ефективності. У той же час, інтерни показали значне покращення знань та навичок у таких аспектах:

- ◆ стратегічний пошук інформації;
- ◆ групова орієнтація на політичний вплив;
- ◆ стратегія впливу, орієнтована на тиск;
- ◆ розуміння стратегій впливу на громадську думку;
- ◆ усвідомлення ключових центрів сили;
- ◆ прийняття законодавчих рішень як процес.

До цієї критики також додається питання оплати праці інтернів, адже дуже часто подібні стажування є неоплачуваними або низькооплачуваними, а праця інтернів використовується для низькоінтелектуальної роботи і, таким чином, не сприяє академічному розвитку стажера або набуттю практичних навичок політичного процесу. Існують думки, що система неоплачуваного парламентського стажування дещо лицемірна, адже ті самі політики, що підкреслюють важливість соціальною мобільності, по суті закривають можливість входу до своєї професії (Are MPs' interns being exploited?, 2009). Останніми роками цей тренд характерний для стажувань в усіх сферах через високу конкуренцію на ринку праці і постійне зростання чисельності високоосвічених молодих людей. З іншого боку, парламентарі, які постійно знаходяться під увагою медіа та громадськості, інколи не можуть собі дозволити збільшувати запити на відшкодування витрачених коштів, в які і входить оплата праці інтернів.

Нарешті, є побоювання (Battistoni and Hudson, 1997), що стажування в умовах реальної політики створює певний когнітивний дисонанс, адже молоді люди, особливо ті, що продовжують навчання, розуміють, що дуже часто політичні теорії є віддаленими від практики, таким чином, цінність набутих знань ставиться під питання, а отже, молодь відчуває розчарування у політичних процесах і з меншою ймовірністю захоче брати в них участь.

Проте, всупереч всій критиці, програми стажування у парламенті залишаються дієвим інструментом підвищення рівня кваліфікації молодих людей, що прагнуть пов'язати своє життя з політикою та державною службою, їх залученості до політичного процесу, ознайомлення з культурою громадянства та громадянською відповідальністю, надання практичних навичок роботи у державних інститутах. Правильно організоване парламентське стажування є не тільки ефективною навчальною практикою, але і підготовкою до реального політичного життя.

1.2. Роль програм стажування для парламентів

Різноманітність структур та форм парламентських стажувань не дозволяє однозначно визначити їхні основні переваги та недоліки. Зокрема, деякі програми залучають інтернів до роботи з апаратом або секретаріатами комітетів. Проте, багато стажувань прикріплюють інтернів до депутатів, фракцій і міжфракційних об'єднань. Якщо інтерн працює в офісі депутата, у більшості випадків інтерну не можна виконувати доручення, що напряму стосуються діяльності партії, інакше інтерни можуть стати заангажованими. Існує ризик того, що аналітична робота, яку виконує стажер, буде з самого початку піддаватись впливу думок та переконань самого депутата або партійної лінії. Деякі програми також застосовують принцип ротації для запобігання заангажованості.

Проте, подібні вимоги щодо аполітичності стажування можна також розцінювати як недолік, адже саме навички участі в політичному процесі і є тим полем знання та досвіду, що дозволяє інтернам найкраще справлятися з поставленими завданнями і в майбутньому бути більш залученими до прийняття політичних рішень.

Програми стажування, що розміщують інтернів в секретаріатах комітетів та апаратах, слугують інституційному підсиленню парламенту, надають підтримку у написанні аналітичних матеріалів. Коли ж інтерни працюють в офісі конкретних депутатів, робота інтернів спрямована на підзвітність депутата перед його виборцями.

Для надзвичайно навантаженого державного сектору та недоукомплектованих офісів депутатів або комітетів стажер є цінним ресурсом для виконання польової частини дослідницької роботи, що стосується політик, котрі раптово з'являються на порядку денному або котрі давно турбують конкретного обранця.

Залучення молоді робить парламент більш відкритим до нових підходів у роботі, дозволяє бути завжди обізнаними з останніми трендами, інноваціями та мати свіжий погляд на ті чи інші аспекти державної політики. Студенти, які проходять стажування в рамках навчальної програми в університеті, формують зв'язок між університетською програмою та реальною роботою, забезпечуючи актуальність та затребуваність знань, що надаються навчальною програмою, та належне використання найостанніших методів дослідження парламентом.

Крім того, деякі випускники програм парламентського стажування залишаються працювати в парламентських службах. Парламент отримує кваліфіковані та підготовлені кадри та має можливість сформувавши кадровий резерв. Колишні інтерни також часто продовжують політичну діяльність та обирають кар'єру політика, вже маючи за плечима досвід участі у законодавчому процесі.

Нарешті, програми парламентського стажування сприяють покращенню репутації парламенту як інституту, і як наслідок підвищенню рівня довіри до парламенту. В Україні парламент має найнижчий рівень довіри серед суспільно-політичних інститутів⁵. Окрім очевидних

5 Згідно з даними Київського міжнародного інституту соціології «Довіра соціальним інститутам» за результатами опитування, проведеного у грудні 2016 р.

Електронний ресурс: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=678&page=1>

факторів, як-от корумпованість, недостойна поведінка у парламенті, низька ефективність парламенту, значний вплив на рівень довіри до парламенту також має незнання суспільства про основні функції та завдання парламенту. Донесення суті діяльності парламенту до молоді через програми стажування може підвищити обізнаність суспільства про парламентську демократію. Крім того, парламент постає як учасник освітнього процесу молоді, що сприяє більш позитивному сприйняттю цього інституту громадянами.

Залучення молоді до роботи у парламенті сприяє підвищенню привабливості державної служби та політичної діяльності серед молодих кваліфікованих кадрів, що, у свою чергу, підвищує професійний рівень державної служби загалом.

Проте, програми стажування можуть нести певні ризики для парламентів. Так, під сумнів ставиться якість аналітичних матеріалів, підготовлених інтернами. Якщо інтерни є студентами під час проходження стажування, вони можуть бути недостатньо підготовленими до аналітичної роботи та неознайомленими з практиками провадження дослідження у парламенті. Стажери також можуть бути недостатньо відповідальними за результати своєї роботи, а ціна помилки в підготовці матеріалів для законопроектної діяльності може бути занадто високою.

Ці проблеми можуть бути вирішені, якщо кожен стажер має свого куратора у парламенті, який зможе поставити конкретні задачі та окреслити повноваження із початку стажування. Якщо програма стажування побудована так, що інтерн працює із депутатом, депутат має знайти час та ресурси для того, щоб направляти та вчити інтерна. Якщо інтерн прикріплений до комітету чи підрозділу апарату, важливим є чіткий розподіл обов'язків.

Мотивація стажерів є найбільшою, коли від результатів стажування залежать їхні академічні успіхи. Також стимулом є перспектива працевлаштування після завершення стажування. Якщо кількість таких робочих місць обмежена, змагальність забезпечить обрання найкращого стажера на позицію.

Якщо стажування адмініструється самим парламентом, може виникнути проблема недофінансування або браку ресурсів для організації програми. У такому випадку парламент може шукати партнерів серед громадських організацій, донорів та університетів.

Програми стажування часто є особистою політичною відповідальністю спікера парламенту. Тому парламентське лідерство має бути зацікавленим у якісному супроводі інтернів та їхньої діяльності.

2. Міжнародна практика парламентських стажувань

2.1. США

Існує практика стажувань як в офісах членів Конгресу або Сенату США, так і в їхніх округах. Охочі стати інтерном мають самостійно зв'язатися з офісом відповідного конгресмена або сенатора і подати свою кандидатуру на інтернування. Також деякі університети, як наприклад Колумбійський університет, пропонують підтримку та стипендії потенційним інтернам для стажування у Конгресі. Протягом періоду стажування молоді люди можуть брати участь у комітетських слуханнях, підготовці звітів, документів з дослідження політики і законодавства, представленні офісу конгресмена на зустрічах та брифінгах, написанні статей, промов, веденні кореспонденції, здійсненні турів по Капітолію.

🌐 <http://gca.columbia.edu/congressional-internships>

Окрім студентів з американських університетів, стажерами у Конгресі США можуть стати іноземці. Таку можливість надають різноманітні програми стажування. Однією з таких програм є Програма стипендій ім. Фулбрайта та Американської Асоціації політичних студій (APSA), що проводиться для представників сімнадцяти країн світу, серед яких є Україна. Програма включає стажування в офісах Конгресу, семінари та різноманітні заходи професійного розвитку. Програма не розрахована на проведення глибоких наукових досліджень. Фінансування здійснюється Державним департаментом США.

2.2. Канада

Канада є країною з найбільшою кількістю різних програм парламентського стажування. Програми діють як на рівні Парламенту країни, так і на рівні парламентів провінцій, зокрема Альберти, Британської Колумбії, Онтаріо та Квебек.

Програма парламентського стажування у нижній палаті — Палаті Громад (House of Commons) Парламенту Канади

Програма започаткована у 1969 р. за ініціативи Канадської Асоціації політичних наук, яка досі адмініструє Програму. Метою є підготовка висококваліфікованих помічників для членів Парламенту, отримання випускникам канадських університетів досвіду і знань та поширення знань про парламент через здійснення досліджень.

Для участі у відборі кандидати подають аплікаційні документів (мотиваційне есе, рекомендаційні листи) та сплачують адміністративні витрати у розмірі \$25. Також кандидати мають надати підтвердження володіння двома державними мовами — англійською та французькою. Відбір здійснюють спільно представники Палати Громад, Канадської

асоціації політичних наук та Асоціації випускників Програми стажування.

Програма парламентського стажування триває 10 місяців, 5 з яких проходить в офісі урядового депутата, а 5 інших місяців в офісі депутата з опозиції. Інтерни отримують стипендію \$22000 (\$2200 на місяць). Спонсорами Програми є організації як з приватного, так і з публічного сектору, перелік яких міститься на сайті Програми.

 <https://pip-psp.org/en/about/governance>

Парламентське стажування імені Джеймі Андерсон

Ця програма буда створена у пам'ять молодій дівчині, яка померла від раку у віці 23 років. Одним із найбільших захоплень Джеймі Андерсон була політика та громадське життя. Їй пощастило попрацювати у Канадському Парламенті та зробити свій внесок у розвиток канадської політики. Отже, з метою відзначення Джеймі була створена чотиримісячна літня програма парламентського стажування для молоді.

Програма стажування має три цілі:

- ◆ створити позитивний досвід для молодих людей в національній політиці
- ◆ заохочувати спілкування серед тих, хто бере участь в канадській політиці
- ◆ популяризувати людей, які працюють, щоб зробити політичне життя Канади кращим

Програма передбачає оплачувані літні стажування для молодих людей, які демонструють високий рівень особистих зусиль і досягнень в навчанні або інших життєвих пріоритетах і які мають інтерес дізнатися більше та внести особистий вклад в політичне життя Канади.

Програма триває чотири місяці, з травня по вересень кожного року.

Для стажування за Програмою відбираються 3 особи, які стажуються в офісі члена Парламенту. Депутат самостійно підбирає характер роботи для інтерна. Вона може включати в себе дослідження політики, роботу зі зверненнями, листування, загальну підтримку роботи офісу.

Стипендія складає \$2500 на місяць.

 <http://www.jaimiesinternship.ca>

Програма парламентського стажування Центру Ізраїлю і Єврейських справ (CIJA's Parliamentary Internship Program)

Програма парламентського стажування CIJA проводиться щорічно на конкурсній основі серед випускників вищих навчальних закладів, зацікавлених в державних справах. Програма надає членам Парламенту висококваліфікованих асистентів, а випускникам вищих навчальних закладів допомагає поповнити свої знання про канадську політику та здобути практичний досвід. Програма триває 9 місяців та розрахована на 8 учасників. Усі інтерни отримують стипендію \$2000 на місяць.

 <http://www.cija.ca/about-us/get-involved/internships/parliamentary-internship>

Канадсько-українська парламентська програма (CUPP) в Палаті Громад для українців

Програма була започаткована у 1991 р. для того, щоб дати можливість українським студентам дізнатися про парламентаризм та політичну систему в Канаді. Метою її є виховання майбутніх українських лідерів. Програма триває до 4 місяців, а її фінансування здійснюється за кошти приватних спонсорів, серед яких більшість належить до української діаспори в Канаді. Як правило, учасниками Програми є студенти українських ВНЗ, однак інтернами можуть стати також громадяни України, які навчаються за кордоном. Інтерни проходять стажування в офісі члена парламенту, є залученими до виконання аналітичних завдань, редагування промов, статей, ведення кореспонденції, а також мають змогу відвідувати засідання комітетів, пленарні засідання Палати Громад. Учасники отримують стипендію, яка покриває проживання в Канаді.

🌐 <http://www.katedra.org/Page/Page/Chair-Foundation>

2.3. Австралія

Програма стажування в Парламенті Австралії — Australian National Internships Program (ANIP)

Програма надає можливість австралійським та іноземним студентам й аспірантам працювати в епіцентрі творення австралійської внутрішньої та зовнішньої політики. Відбір інтернів відбувається двічі на рік. Стажування триває 13 тижнів і охоплює роботу не лише у парламенті Австралії, а й в інших органах державної служби (Міністерство освіти, Міністерство охорони здоров'я, Виборча комісія Австралії тощо). Крім того, інтерни мають можливість працювати в неурядових організаціях та лобістських групах (наприклад, Національній федерації фермерів, Міжнародному інституті демократії та сприяння виборам тощо), дослідницьких центрах (Центр міжнародної економіки, Центр політики в галузі розвитку, Центр європейських досліджень тощо), посольствах інших країн (Аргентини, Колумбії, Еквадору, Індонезії, Східному Тиморі, Палестині, Уругвай, США тощо). Стажування в австралійському парламенті не є професійним досвідом або неоплачуваною офісною роботою. Основним завданням інтернування є здійснення аналітичного дослідження та його презентація. Тема дослідження має бути погоджена офісом відповідного члена парламенту. Окрім того, протягом стажування інтерни мають щотижня відвідувати заняття з методики здійснення дослідження та аналізу політики.

🌐 <http://anip.anu.edu.au/internships/anip>

Програма парламентського стажування Вікторії (The Victorian Parliamentary Internship Program)

Програма розпочалася у 1990 році як спільна ініціатива Парламенту Вікторії, Університету Мельбурна, Університету Монаша й Університету Вікторії. З 2016 року Програма стажування розширена шляхом включення студентів з Університету Ла Троба і Технологічного університету

Суінберна. Близько 1100 осіб стали учасниками Програми з моменту за-снування.

Під час стажування студенти готують дослідження, тема якого оби-рається під час консультації з членом Парламенту. Така взаємовигідна співпраця забезпечується з урахуванням наукових інтересів інтерна, області академічних знань, відповідної політичної приналежності та географічного розташування. Вже готове дослідження член Парламен-ту використовує під час парламентських дебатів, при підготовці заяв та виступів.

Випускники Програми надалі стають співробітниками парламент-ських комітетів, діловодами, речниками парламентських органів, а та-кож роблять кар'єру як члени Парламенту.

🌐 <https://www.parliament.vic.gov.au/about/parliamentary-internship-program>

🌐 <http://www.monash.edu/dev/alumni2/alumni/news2/intern-to-premier>

Парламентська Дослідницька Програма (The Parliamentary Research Program)

Програма координується та адмініструється Парламентським Освітнім Бюро на основі домовленості про співпрацю між Західним Парламен-том Австралії та державними університетами. За Програмою студенти працюють як наукові співробітники під керівництвом депутатів Пар-ламенту. Подальше керівництво і підтримка протягом всієї Програми здійснюються науковими керівниками і співробітниками Парламент-ського Освітнього Бюро.

Щороку Програма працює протягом другого навчального семестру та організована таким чином, щоб задовольнити різні потреби кож-ного університету. До участі приймаються студенти з третього курсу будь-якого фахового спрямування.

1. Програма складається з таких етапів:
2. Члени Парламенту надсилають теми для досліджень студентами до Парламентського Освітнього Бюро.
3. Теми направляються до університетів.
4. Студенти визначають для себе пріоритетні теми.
5. Теми досліджень закріплюються за студентами.
6. Проводяться консультації студентів з членами Парламенту.
7. Студенти проводять дослідження.

Результати Програми для студентів:

- ◆ Розуміння структури та функцій Західного Парламенту Австралії, ролі її членів і внеску парламенту в демократичний процес.
- ◆ Розробка гнучких професійних дослідницьких навичок.
- ◆ Встановлення зв'язку між теорією і практикою.
- ◆ Визначення із кар'єрними цілями.

Результати Програми для Парламенту:

- ◆ Підготовка наукових доповідей, що охоплюють багато складних, комплексних питань.
 - ◆ Збільшення ресурсів і документації.
 - ◆ Забезпечення постійної участі Західного Парламенту Австралії у розвитку освітньої стратегії.
- 🌐 <http://www.parliament.wa.gov.au/WebCMS/webcms.nsf/content/parliamentary-education-office-other-education-services>

2.4. Індія

Програма стажування в Парламенті Індії (Lok Sabha Internship Programme)

Програма була започаткована у 2008 році. Адмініструє Програму Бюро парламентських студій та тренінгових програм Парламенту Індії. Метою стажування є надання можливості молодим жінкам і чоловікам дізнатися про парламентську систему, демократію та діяльність демократичних інституцій. Стажування дає змогу інтернам зрозуміти різноманітні аспекти практик і процедур в індійському Парламенті, його роль як законодавчої, контролюючої, репрезентативної, освітньої та інтегруючої інституції. Оголошення про набір на участь у Програмі публікують на сайті Парламенту, у великих національних щоденних газетах та газетах, що виходять регіональними мовами. Бюро парламентських студій та тренінгових програм Парламенту Індії також зв'язується з університетами щодо поширення оголошень про набір серед зацікавлених студентів. Моніторинг Програми здійснює Комітет зі стажувань, що створюється Спікером Парламенту.

Програма має дві форми: тримісячне та одномісячне стажування. На кожну з цих Програм відбирають по 25 стажерів.

1. Тримісячне стажування триває з грудня по лютий. У конкурсі на стажування можуть брати участь громадяни Індії віком від 21 до 30 років. Однією із вимог є успіхи та досягнення у навчанні. Переважно запрошуються випускники вищих навчальних закладів з освітою у сферах права, соціології, журналістики, менеджменту, економіки, міжнародних відносин, екології.

Інтерни отримують стипендію 20000 індійських рупій на місяць (орієнтовно \$300) та \$150 на витратні матеріали і канцтовари на весь період стажування.

2. Одномісячне стажування триває з середини грудня до середини січня. Апліканти мають бути віком від 18 до 30 років. До конкурсу допускаються студенти старших курсів та випускники. Наприкінці стажування інтерни отримують стипендію за місяць та компенсацію витратних матеріалів у сумі 25000 індійських рупій (орієнтовно \$390).

🌐 <http://eduinfo.asia/2016/07/lok-sabha-internship-program>

Програма стажування для іноземців (Parliamentary Internship Program)

Програма була започаткована у 1985 р. Її метою є ознайомити громадян інших держав з індійською парламентською системою, законодавчими практиками і процедурами та надати можливість іноземцям порівняти конституційні системи Індії та країн свого громадянства. Програма триває 4 тижні та починається в листопаді кожного року. Під час стажування інтерни мають зустрічі із парламентарями, парламентськими службовцями, мають змогу відвідувати пленарні засідання палат парламенту, здійснювати ознайомчі візити до інших державних інституцій. Учасники також мають здійснити ознайомчий візит тривалістю в один тиждень до одного із законодавчих органів провінцій Індії. Протягом стажування кожен інтерн має презентувати Конституцію своєї країни, її політичну систему, існуючі законодавчі процедури та практики. Після презентації відбувається обговорення в групі.

Окрім професійного стажування, учасники Програми знайомляться з унікальною різноманітністю Індії, її культурою та традиціями.

За 32 роки функціонування Програми у ній не було жодного учасника з України. Проте є широке представництво випускників з Білорусі, Грузії, Казахстану, Росії, Польщі, Словаччини та Угорщини.

 <http://bpst.nic.in/>

 <http://164.100.47.210/bpstnew/parliamentintern.aspx>

Стажування від громадської організації ПРС Законодавчих Досліджень (PRS Legislative Research)

PRS — це неурядова організація, заснована у 2005 році як незалежна дослідницька інституція з метою забезпечення вищої якості законодавчих ініціатив та прозорого законодавчого процесу. Організація надає депутатам індійського парламенту аналітичні матеріали щодо політики та законодавства для підготовки до їх виступів під час парламентських дебатів.

PRS пропонує стажування у будь-який час календарного року. PRS складається з команди професіоналів в різних галузях знань, і в цілому підрозділяється на науково-дослідні та інформаційно-просвітницькі відділи. Тоді як дослідницька група аналізує законодавчі та політичні питання місцевого значення, інформаційна група відстежує роботу законодавчих органів і законодавців, залучає громадян та експертів до обговорень з депутатами. Стажер може подати заявку на стажування в будь-який відділ.

Стажування під час парламентської сесії полягає в проведенні експертизи та аналізу законопроектів, що є на розгляді Парламенту. У несесійні періоди береться до уваги зацікавлення кожного окремого інтерна та підбирається релевантна до інтересів робота.

Стажування триває зазвичай до двох місяців та не є оплачуваним.

 <http://www.prsindia.org/aboutus/internships-at-prs>

Програма Парламентського Стажування (Parliamentary Internship Programme, PIP)

Організатором стажування є Центр законодавчих досліджень та інформації. Програма розрахована на 4 тижні. До стажування відбираються студенти після третього курсу або випускники вищих навчальних закладів. Інтерни стажуються безпосередньо у депутатів або в офісах політичних партій.

Серед основних завдань інтернів:

- ◆ підготовка прес-релізів та написання промов;
 - ◆ стенографування зустрічей та засідань;
 - ◆ підготовка аналітичних матеріалів для депутатів;
 - ◆ відвідування Парламентських сесій.
- 🌐 <http://lawlex.org/internships/parliamentary-internship-programme-pip-internship-with-center-for-legislative-research-and-advocacy-clra/4334>

2.5. Бразилія

Програма стажування у парламенті Бразилії проводиться під егідою SEFOR — Центру з підготовки, навчання та підвищення кваліфікації. Метою цього органу є відбір та підготовка кадрів для роботи в Палаті представників парламенту Бразилії. Можливість такого стажування відкрита для студентів навчальних закладів, з якими парламент має відповідну угоду. Основною вимогою до кандидатів є отримання позитивних оцінок як мінімум з 50% предметів курсу, який вони вивчають. Процедура відбору передбачає проведення співбесіди з кандидатами. Інтерни отримують щомісячну стипендію в розмірі двох мінімальних заробітних плат (близько 1570 бразильських реалів — \$412).

🌐 <http://www2.camara.leg.br/english/legislative-education-and-internships>

2.6. ФРН

Програма стажування у Парламенті Німеччини для іноземців

Програма орієнтована на громадян країн Центральної, Східної та Південно-Східної Європи, Франції, Ізраїлю та США. Завданням Програми є надати учасникам знання про парламентаризм та політичну систему ФРН. Програма проводиться під патронатом Президента Бундестагу. Німецький Бундестаг за підтримки Вільного університету Берліна, Університету Гумбольдта в Берліні і Берлінського технічного університету щорічно надає близько 120 стипендій для молодих випускників з 41 країни. Стажування проводиться щорічно і триває з 1 березня по 31 липня. Стажування проходить в офісі члена Бундестагу, що передбачає залучення інтернів у здійсненні різних завдань цього офісу, наприклад, редагування промов, статей, кореспонденції, участь у підготовці до пленарних засідань.

Необхідною вимогою є знання німецької мови. Вікові обмеження для участі у Програмі — 30 років на момент початку стажування. Програма забезпечує інтернів стипендією в розмірі 500 євро на місяць, безкоштовним проживанням та покриває страхові і транспортні витрати. Щороку 4-5 стипендій виграють учасники з України.

 http://www.bundestag.de/htdocs_f/bundestag/international/internat_austausch

2.7. Велика Британія

Програма парламентського стажування (The Speaker's Parliamentary Placement Scheme) в нижній палаті Парламенту (House of Commons)

Програма була започаткована та підтримується колишніми членами Британського Парламенту. Фінансування здійснюється Британським Парламентом. Участь у Програмі допомагає отримати доступ до Парламенту та досвід роботи в ньому як у представницькому органі. Адмініструє Програму стажування організація «The Creative Society». Пропонуються 10 оплачуваних стажувань для осіб будь-якого віку з різним досвідом. Програма триває 9 місяців, інтерни отримують платню в розмірі 9,15 фунтів на годину. До обов'язків інтернів входить загальне адміністрування діяльності офісу члена Парламенту (сканування та реєстрація кореспонденції, відповідь на дзвінки, зустріч відвідувачів, відповідь на запити та листи, організація зустрічей за участю члена парламенту); підготовка аналітично-дослідницьких матеріалів, коротких аналітичних довідок; ведення протоколів засідань; відвідування зустрічей з членами парламенту. Вимоги до кандидатів: глибокий інтерес до політики, базові знання політичного життя Великобританії, відповідальний підхід до виконання покладених завдань. Конкурсний відбір відбувається у три етапи: конкурс анкет і два етапи співбесід.

Інтерни стажуються 4 дні на тиждень — з понеділка по четвер — як помічники в офісі одного з членів парламенту. Щоп'ятниці вони проходять стажування в одному з багатьох департаментів нижньої палати. З 2011 р. Програма знаходиться в структурі Парламенту, завдяки чому багато колишніх інтернів отримали постійну роботу в ньому.

Програма стажування для студентів (Undergraduate Sandwich Student Placements)

Це можливість для студентів долучитись до роботи в різних департаментах Палати представників та застосувати на практиці набуті ними теоретичні знання. Разом з виконанням обов'язків, покладених на них в підрозділі стажування, інтерни мають можливість долучитись до додаткових та освітніх проектів. Стажерами можуть стати кандидати, які навчаються на 3-4 курсі бакалаврату. Стажування за даною програмою триває, залежно від підрозділу проходження стажування, від 40 до 48 тижнів та є оплачуваним. Під час інтернування стажери отримують: 18 днів оплачуваної відпустки; 12 днів оплачуваної відпустки по навчанню; 8 неробочих банківських днів; річну зарплату у розмірі 17,274 фунтів стерлінгів; доступ до можливостей розвитку і навчання.

Parliamentary Academy

Метою програми «Parliamentary Academy», започаткованої фондом «The Creative Society» та членом парламенту Робертом Халфоном, є надання можливості молодим фахівцям долучитися до законотворчої роботи та здобути практичний досвід законодавчого процесу. Основним компонентом програми є навчання на базі коледжу. До обов'язків інтернів входить загальне адміністрування, дослідницька робота, робота з базами даних та кореспонденцією. Учасниками програми можуть стати молоді люди від 16 до 24 років без вищої освіти. Стажування триває 12 місяців (52 тижні) та є оплачуваним.

🌐 <http://www.parliament.uk/about/working/work-placements-and-apprenticeships>

2.8. Франція

Парламент Франції двопалатний: Сенат (верхня палата) і Національна асамблея (нижня палата). До стажування у Сенаті можуть бути допущені студенти, що мають національний диплом за принаймні три роки вищої освіти. Стажування повинно мати безпосередній зв'язок із діяльністю Сенату і не передбачає виконання одноманітного завдання на постійній посаді. Стажування може відбуватися за будь-яким напрямком, за винятком Управління з фінансових і соціальних питань та Відділу людських ресурсів і підготовки кадрів. Кожен студент стажується у Сенаті не більше шести місяців. Набір до відділів Сенату розпочинається протягом року в різний час.

🌐 <http://www.assemblee-nationale.fr>

2.9. Польща

Канцелярія Сейму відповідає за здійснення парламентського стажування у нижній палаті польського парламенту. Інтерни працюють у Європейському центрі інформації та документації, а також у Бюро з проведення досліджень. Протягом стажування учасники вивчають процедури і механізми у законодавчому органі. Програма корисна для молодих людей, що цікавляться політикою та діяльністю Сейму.

Міжнародна парламентська Програма стажування

Основною метою програми є підтримка інтересу молоді до демократії та зацікавлення політичним і громадським життям іншої країни. Програма розрахована на випускників вищих навчальних закладів віком до 30 років, зацікавлених в отриманні професійного і особистого досвіду роботи в Парламенті. Учасники Програми працюють під керівництвом депутатів Польського Сейму. Важливо зазначити, що до участі у програмі допускаються тільки кандидати та кандидатки, які вільно володіють польською мовою. Інтерн може взяти участь в роботі парламентського комітету, членом якого є депутат-керівник. Це створює унікальну можливість дізнатися про парламентські процедури і механізми прийняття політичних рішень. В рамках узгодженого робочого часу

учасники Програми виконують різноманітні завдання: написання промов та статей, відповіді на звернення, здійснення підготовки до нарад і зустрічей. Також разом з депутатом виїжджають на округ.

Стажування триває 3 місяці. На час програми учасники отримують статус стажера-гостя Варшавського університету, що дає їм можливість брати участь в літньому семестрі навчання за двома обраними напрямками. На додаток до участі в програмі, інтерни відвідують зустрічі та лекції, організовані Центром польської мови і культури для іноземців.

Програма здійснюється спільно Канцелярією Сейму та Варшавським університетом. Учасники програми отримують від Канцелярії Сейму стипендії у розмірі 1800 злотих на місяць (близько \$450). Крім того, інтернам надається житло, одноразове відшкодування витрат на проїзд від міста проживання до Варшави і назад, а також медичне страхування. По завершенню стажування учасники отримують сертифікат, виданий канцелярією сейму.

 <http://mpsp.sejm.gov.pl>

2.10. Чехія

Парламент Чеської республіки є двопалатним: Палата депутатів (нижня палата Парламенту) і Сейм (верхня палата). Саме Палата депутатів Парламенту Чеської Республіки організовувала для студентів ВНЗ стажування, спрямовані на співпрацю з окремими країнами-членами ЄС. Метою програми є надання студентам можливості поєднувати теоретичні знання з практичним вивченням досвіду, безпосередньо співпрацюючи з парламентарями. Стажер може пройти курс навчання лише один раз. Стажери працюють без фінансового заохочення (стипендії).

2.11. Румунія

Румунія має двопалатний парламент, який складається із Сенату (137 місць) і Палати депутатів (332 місця). Палата депутатів запустила першу комплексну програму стажування, яка призначена підвищити рівень інституційної прозорості, сформуванню правильну парламентську громадянську культуру серед молодих людей, які хочуть зробити кар'єру в сфері державного управління. Проект пропонує 25 молодим людям можливість використовувати свої теоретичні знання на практиці у повсякденній роботі комісій і департаментів в таких галузях: зовнішня політика, безпека і оборона, бюджет та фінанси, соціальна політика та інституційна комунікація.

 <http://internship.cdep.ro>

2.12. Європейський Парламент

Стажкування відбувається за трьома напрямками:

1. Загальний напрямок — відкритий для будь-якого кандидата, що відповідає критеріям;
2. Для журналістів — кожен кандидат має надати докази своєї професійної діяльності (написані статті, або членство у професійних організаціях в державі-члені Європейського Союзу, або наявність кваліфікації журналіста, що визнається у державах-членах ЄС або країнах-кандидатах);
3. Імені Сахарова — для кандидатів, які мають особливий інтерес до захисту прав людини. Цей напрямок покликаний поглибити знання інтернів щодо міжнародних стандартів з прав людини та роботи Європарламенту у цій сфері.

Кандидати на стажування повинні мати щонайменше 18 років, бути громадянином держави-члена ЄС або країни-кандидата на членство, володіти однією з офіційних мов ЄС, не мати грантів на проходження інших стажувань або роботи протягом 4 тижнів, що оплачується з бюджету ЄС. Стажування відбувається двічі на рік — з 1 березня по 31 липня та з 1 жовтня по 28/29 лютого. Програма фінансується з бюджету Європейського Союзу.

🌐 <http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/20150201PVL00047/Traineeships>

2.13. Кенія

Парламент Кенії проводить стажування для студентів університетів, для яких воно є обов'язковим в рамках навчання або для тих, хто хоче здобути практичні навички та досвід по своїй спеціалізації. Стажування студентів триває шість місяців. Відбір учасників базується на рекомендаціях від навчального закладу та академічній успішності майбутнього стажера.

🌐 <http://www.ku.ac.ke/career/index.php/news-and-events/11-news-and-events/85-parliamentary-attachment-and-internship-programme-for-students-in-public-universities>

Також у Кенійському Парламенті вже 10 років існує окрема Програма Стажування для студентів та випускників юридичного фаху. Організатором стажування є Рада правової освіти. Стажування триває 6 місяців, починаючи з січня кожного року. Для цієї Програми вимоги вищі: обов'язкове знання суахілі (національна мова) та англійської (офіційна мова), комп'ютерна грамотність, проактивність у роботі та навчанні.

🌐 <http://www.parliament.go.ke/component/k2/item/3249-vacancies?highlight=YToxOntpOjA7czo5OijwdXBpbGxhZ2Z2UjI030=>

2.14. Бангладеш

Програма Парламентського стажування Бангладеш

Програма була започаткована у 2011 році за підтримки проекту технічної допомоги USAID Парламенту країни ПРОДІП (Промоція демократичних інструментів Парламенту). У роботі стажерів зацікавлені як депутати, так і Апарат Парламенту. Останній активно залучений до процесу відбору, навчання та спрямування стажерів. Втім, інституціоналізації Програми у парламентську структуру не відбулося.

 http://www.cid.suny.edu/our_work/legislative_strengthening/our_work_projects_Legislative_strengthening_Bangladesh.shtml

2.15. Пакистан

Програма парламентського стажування від Democracy Reporting International (DRI)

Програма діє з 2010 року та ініційована спільно з п'ятьма провінціями Пакистану. Стажування триває 6 місяців. На стажування відбирають 20 випускників вищих навчальних заходів, по 5 представників від кожної провінції. Інтерни цієї Програми працюють з парламентськими комітетами, а також проходять додаткові професійні тренінги. Усі учасники Програми отримують стипендію у розмірі 30000 пакистанських рупій (орієнтовно \$290).

Серед вимог до конкурсантів:

- ◆ Вік до 30 років
- ◆ Загальна тривалість навчання від 14/16 років залежно від провінції
- ◆ Освіта (навчання) у сферах права, політичних наук, міжнародних відносин, оборони, економіки, історії, соціології, комунікації, комп'ютерної інженерії, бізнес управління, державного управління, англійської філології.
- ◆ Вільне володіння письмовою та розмовною англійською мовою
- ◆ Аналітичні та дослідницькі навички
- ◆ Володіння комп'ютером.

 <http://democracy-reporting.org/parliamentary-internship-programme-in-pakistan>

Програма стажування у Сенаті

У 2015 році в рамках Парламентської освітньої програми була започаткована Програма стажування. На відміну від інших стажувань, які діяли у Сенаті раніше за ініціативи третіх сторін та програм технічної допомоги, ця Програма стажування повністю розроблена та адмініструється Сенатом. Головною ідеєю є залучення молоді Пакистану до роботи в Парламенті. Програма являє собою двостороннє навчання: молодь

здобуває нові знання та навички у Сенаті, а Сенат отримує енергійну та лановиту підтримку та свіжі ідеї.

Інтерни мають унікальну можливість працювати з Верхньою Палатою Парламенту. Програма була розроблена з метою надання більшого доступу до Парламенту, зокрема студентам, які зможуть поглибити свої знання з парламентаризму та отримати практичний досвід законотворчого процесу, вивчити взаємодію Комітетів Сенату взаємодіють з обраними представниками і внести важливий вклад в роботу Сенату своїми знаннями та свіжими ідеями.

Програма стажування працює у двох формах:

1. Форма довгострокового стажування «Клерки для Парламенту»

До участі у Програмі запрошуються молоді люди з усієї країни, які навчаються вже протягом 16 років (враховується базова та вища освіта) або вже здобули вищу освіту. Відбір на Програму здійснюється на конкурсній основі. Тестування кандидатів (питання з множинним вибором) проводяться у м. Карачі та м. Ісламабад.

Програма довготривала, адже продовжується 18 місяців. Відібрані Клерки зараховуються на Програму на випробувальний термін 2 місяці. У випадку успішного проходження випробувального терміну, Клерк отримує контракт на решту 16 місяців стажування. Усі учасники отримують стипендію у розмірі 60000 пакистанських рупій, що складає орієнтовно \$570.

Завершується стажування підсумковим тестуванням Клерків. При успішному завершенні Програми та наявності вакансій у Сенаті, розглядається можливість постійного працевлаштування Клерків. У випадку, коли вакантні місця відсутні, Клерк отримує право на постійне призначення надалі, тобто потрапляє у свого роду кадровий резерв.

Програма сприяє якісному кадровому оновленню Секретаріату Сенату. Завдяки тривалому стажуванню знання та навички Клерків набувають відповідності конкретним вимогам Секретаріату Сенату, тобто «правильна людина опиняється на правильному робочому місці».

2. Форма короткотермінового стажування

Учасниками короткотермінового стажування також можуть стати студенти чи випускники вищих навчальних закладів. Такі стажування тривають від 2 до 6 місяців. Стажування проводиться на основі Меморандуму між Сенатом та 8 провідними вищими навчальними закладами м. Ісламабад. Під час відбору враховується регіональне представництво стажерів та дотримується гендерний баланс. Стипендія інтернів складає 12000 пакистанських рупій (орієнтовно \$115). Інтерни короткотермінового стажування прикріплюються до Комітетів Сенату та виконують переважно допоміжні асистентські обов'язки. Деякі з інтернів працюють над підготовкою звітів, щоденними стенограмами, допомагають з обліковою політикою Сенату.

🌐 <http://senate.gov.pk/en/essence.php?id=1091&catid=110&subcatid=298&cattitle=Parliamentary%20Internship%20program>

Стажування у Пакистанському інституті парламентських служб

Це незалежна науково-дослідна установа, яка функціонує при Парламенті Пакистану та здійснює аналітичну діяльність, проводить професійну орієнтацію та програми професійного розвитку парламентаріїв тощо. З 2007 року понад 60 стажерів були спрямовані на надання допомоги Національному парламенту за Програмою стажування у Пакистанському інституті Парламентських служб.

Стажування триває рік. Обов'язки інтернів залежать від місця стажування. Конкретні завдання можуть включати:

- ♦ проведення досліджень на запити парламентаріїв, комітетів і управлінь;
- ♦ участь в роботі Комітету в складі дослідницької групи, яка безпосередньо допомагає його діяльності;
- ♦ підготовка досліджень за темами державної політики стосовно парламентаріїв;
- ♦ надання підтримки в організації зустрічей.

 <https://pips.gov.pk/Internship-Program>

2.16. Греція

Стажування в Парламенті Греції від Факультету міжнародних та європейських студій Університету Пірея

Програма розрахована на студентів третіх-четвертих курсів з високою академічною успішністю, адже конкурс є дуже великим. Стажування триває два місяці. Інтерни отримують невелику стипендію від Парламенту. Варто зазначити, що Програма Університету Пірея не є виключно парламентським стажуванням. Університет організовує стажування в різних державних органах та міжнародних інституціях.

 <https://www.des.unipi.gr/en/undergraduate/internships>

2.17. Грузія

Програма стажування у Парламенті Грузії

Програма функціонує з 1997 року. Щороку близько 25 представників грузинської молоді стажуються за цією Програмою протягом шести місяців. Координує Програму стажування Департамент кадрової політики в особі керівника департаменту. Окрім стажування інтерни мають насичену програму зустрічей з депутатами та посадовими особами Парламенту. Головна мета Програми — підготовка професійних кадрів для роботи у Парламенті.

 <http://www.parliament.ge>

Програма парламентського стажування NDI (NDI Parliamentary Internship Program)

Національний демократичний інститут (NDI) у співпраці з офісом Голови Парламенту Грузії у вересні 2004 року започаткували Програму Парламентського стажування. NDI проводить відбір учасників Програми, що включає екзамени з англійської мови та співбесіду з відбірковою комісією, яка частково складається з депутатів.

Після обрання учасників Програми, вони проходять дводенний орієнтаційний тренінг перед початком стажування.

Програма стажування триває 10 місяців за формою повного робочого дня. На цей період інтерни підписують робочий контракт з NDI-Грузія. Крім стажування у парламентських комітетах інтерни беруть участь в усіх заходах NDI, у тому числі навчальних.

Протягом терміну стажування інтерни виконують широкий спектр завдань, зокрема підготовка досліджень, брифінгів з широкого кола питань, відповідей на кореспонденцію, організація і участь в нарадах, підготовка заміток за результатами зустрічей, моніторинг засобів масової інформації, виконання ряду рутинних офісних завдань.

NDI має офіс в парламенті, який є також ресурсним центром для інтернів, оскільки вони мають можливість користуватися офісним обладнанням та інформаційними матеріалами.

Після завершення Програми стажування інтерни отримують сертифікати та рекомендації, які дуже цінуються при прийомі на роботу та вступі на аспірантуру до університетів.

🌐 <http://www.parliament.ge/en/media/axali-ambebi/ndi-parliamentary-internship-program-6731.page>

2.18. Ямайка

Програма парламентського стажування

Програма була започаткована після оприлюднення у 2003 році Звіту Комісії щодо парламентських зарплат, в якому містилася рекомендація про створення програми інтернатури для зміцнення науково-дослідного потенціалу Парламенту. Ініціатива належить Університету Західного Інді та Парламенту. В рамках програми інтерни надають дослідницькі послуги парламентарям. Вони також проводять дослідження для парламентських комітетів і парламентських делегацій, що беруть участь в міжнародних конференціях та пов'язані з ними події.

Перший етап Програми тривав з 2006 по 2012 рік. Програма відновила свою роботу у 2014 році, знайшовши фінансування.

Стипендія інтернів складає \$7,8 за годину. Кожне дослідження інтерна також оплачується окремо. Вартість одного дослідження \$24.

🌐 <http://rjrnews.com/local/parliamentary-internship-programme-to-be-revised>

🌐 <http://jamaica-gleaner.com/gleaner/20140430/lead/lead6.html>

2.19. Уганда

Науково-дослідницька Програма стажування (2008–2010)

Мета угандійської науково-дослідницької програми стажування полягає в підвищенні потенціалу угандійських університетів у навчанні студентів-стажерів для надання технічної підтримки парламентським комітетам, управлінням та фракціям. Ця програма допомогла розвитку партнерських зв'язків між університетами Уганди і Парламентом, а також між Державним університетом Нью-Йорка і угандійськими університетами. Це партнерство між США і угандійськими університетами сприяло підвищенню потенціалу угандійських закладів вищої освіти в зміцненні належного врядування та соціально-економічного розвитку в Уганді.

В рамках Програми двічі на рік в Парламенті Уганди стажувалися 18 інтернів. Державним університетом Нью-Йорка забезпечував проведення тренінгів та надавав технічну підтримку з тем по законодавчому пошуку та аналізу, порівняльному дослідженню законодавства інших країн. Програма була припинена у зв'язку з відсутністю подальшого її фінансування.

🌐 http://www.cid.suny.edu/our_work/legislative_strengthening/our_work_projects_Legislative_strengthening44.shtml

2.20. Офіс Європейського Парламенту в Конгресі США

Стажування в офісі Європейського Парламенту в Конгресі США

Європейський Парламент відкрив свій офіс у Вашингтоні в січні 2010 року, щоб задовольнити зростаючу потребу в контакті із законодавчих питань між законодавцями Конгресу США і ЄС. Це сталося після вступу в силу Лісабонського договору в грудні 2009 року, що призвело до розширення законодавчих повноважень Європейського Парламенту в рамках Європейського Союзу.

Стажування проводиться для громадян США, які завершили чи завершують навчання та можуть надати на підтвердження диплом щонайменше за місяць до початку Програми.

Триває стажування 3 місяці. Можливо також його продовження на 2 місяці в Європейському Парламенті у Брюсселі, Бельгія. Стажування проводиться виключно за формою повного робочого дня.

Інтерни виконують таку роботу:

- ♦ допомога співробітникам офісу за конкретними областями політики або по більш широкому колу питань трансатлантичної політики;
- ♦ участь в заходах і зустрічах з основними партнерами на Капітолійському пагорбі, органами виконавчої влади, аналітичними центрами та НУО;

- ♦ аналіз законодавства і політики, що стосуються трансатлантичних відносин між ЄС і США;
- ♦ підготовка робочих документів, службових записок та науково-дослідних робіт для членів Європарламенту та штатних співробітників Вашингтонського офісу;
- ♦ надання допомоги в підготовці та проведенні візитів до США членів Європейського Парламенту та старших штатних співробітників Європарламенту;
- ♦ підтримка внутрішніх і зовнішніх комунікацій офісу.

Стипендія інтерна на всю тривалість стажування складає €1294. У разі продовження стажування в Брюсселі, стипендія збільшується.

 <http://www.europarl.europa.eu/us/en/internships>

2.21. Європейська Народна Партія

Стажування в Європейській Народній Партії (The European People's Party (EPP))

Європейська Народна Партія пропонує п'ятимісячне стажування в Брюсселі, Бельгія для громадян країн ЄС та країн асоційованих членів ЄС. Серед вимог до кандидатів:

- ♦ вища освіта чи три роки завершеного навчання у вищому навчальному закладі;
- ♦ знання щонайменше двох офіційних мов ЄС, одна з яких обов'язково має бути англійською, французькою або німецькою з рівнем B2 та вище (для кандидатів не з країн ЄС застосовується вимога знання однієї мови);
- ♦ не бути в минулому працівником або оплачуваним інтерном в інституціях ЄС.

Кожен інтерн на час стажування має керівника з Секретаріату партії. Інтерни отримують щомісячну стипендію у розмірі €1300. Також вони можуть відвідати одну пленарну сесію Європарламенту у Стразбурзі, витрати на що покриваються окремо.⁶

 <http://www.eppgroup.eu/careers>

⁶ Див. Додаток 1. *Інтерв'ю з інтернкою, яка стажується в Європейській Народній Партії.*

2.22. Підсумки

Усі вищеописані програми парламентського стажування об'єднує те, що вони розраховані на студентів та випускників вищих навчальних закладів переважно віком до 30 років. Хоча існують і винятки, наприклад, стажування від британської організації «The Creative Society», програми якої розраховані на молодь з 16 років та на кандидатів будь-якого віку, які хочуть спробувати для себе нову сферу діяльності.

Програми стажування можна розмежувати на місцеві та міжнародні. Останні працюють в Європейському Парламенті, Канаді, США, Німеччині, Польщі, Індії. Місцеві програми розраховані на громадян країни. Міжнародні програми приймають на стажування іноземців. Обов'язковою вимогою для учасників міжнародних стажувань є знання англійської мови. Для стажування іноземців у Парламентах ФРН, Польщі також вимагається знання німецької та польської мов відповідно. У 2017 році Верховна Рада України також вперше офіційно відкрила свої двері для стажерів з Німеччини.⁷ 5 випускників та випускниць вищих навчальних закладів Німеччини стажувалися в Апараті Верховної Ради протягом 4-х місяців. Однією з обов'язкових вимог під час конкурсного відбору було знання потенційними кандидатами української або російської мов.

Серед стажувань також варто виділити короткотермінові (до двох місяців) та довготермінові (від трьох до вісімнадцяти місяців). Перші носять в основному ознайомчий характер чи мають на меті підготовку інтернами вузькоспеціалізованого дослідження. Найбільш тривалою з усіх досліджених є програма довгострокового стажування «Клерки для Парламенту» у Пакистані. Учасники стажуються за нею півтора роки. Найбільш поширеними є програми тривалістю близько шести місяців. Це оптимальний час для здобуття необхідних знань, вмінь та навичок стажером. Крім цього, півроку достатньо для того, щоб керівник стажування зміг виявити професійні здібності інтерна для можливості його чи її подальшого працевлаштування.

Також варто розрізняти програми парламентських стажувань за суб'єктом адміністрування. Тут можна виділити:

1. Адміністрування структурними підрозділами Парламенту (частіше за все департаменти кадрової політики або освітні/дослідницькі парламентські служби).
2. Адміністрування вищими навчальними закладами.
3. Адміністрування неурядовими організаціями або Асоціаціями випускників програм стажування.
4. Адміністрування донорами (міжнародними організаціями або проектами міжнародної технічної допомоги парламентам).
5. Змішане адміністрування.

⁷ 2 березня розпочалося стажування німецьких студентів у Верховній Раді України.
Електронне джерело: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/141191.html>

Виключно структурними підрозділами Парламентів адмініструються Програми в Пакистані, Польщі, Чехії, Кенії, Грузії, Індії, ФРН, Франції та Великій Британії. Адміністрування вищими навчальними закладами здійснюється в Австралії, США, Греції. Ініціатива створення програм стажування та адміністрування донорськими організаціями здійснюється або здійснювалась у минулому в Бангладеш, Пакстані, Грузії та Україні. Виключно громадські організації або Асоціації випускників організують парламентські стажування в Канаді. Також такі програми існують в Індії та Великій Британії. З досліджених програм стажування спільне адміністрування Парламентом та іншими інституціями працює в Польщі та Україні.

Адміністрування програм стажування донорськими організаціями несе в собі ризики того, що у випадку припинення фінансування програма перестане функціонувати. Таку ситуацію можна спостерігати у Бангладеш. Після завершення роботи проекту технічної допомоги Парламенту, припинила роботу і Програма парламентського стажування. Аналогічна ситуація відбулася в Уганді, де Програма працювала лише 3 роки.

Також цікавим є поділ програм на виключно дослідницькі та програми загального характеру. Стажування, сконцентровані на дослідження, переважно розраховані на подальшу законопроектну або аналітичну роботу учасників. Стажування загального типу, де інтерни поєднують адміністративну та аналітичну роботу, дають можливість інтерну більш гнучко обирати рід діяльності після стажування. Під час добору інтернів для дослідницьких служб основними вимогами є фахова компетентність, знання мов та аналітичні навички. Відбираючи стажерів для загальнопарламентського стажування, комісія також звертає увагу на ініціативність та суспільно-політичну діяльність кандидатів.

Серед усіх проаналізованих програм більш розповсюджені й популярні програми загального характеру, адже саме вони дають змогу глибше познайомити з діяльністю парламенту та парламентським процедурами. Дослідницькі програми більше сфокусовані на аспектах законотворчої функції Парламенту. У той самий час, ефект від стажування на дослідницькій програмі для конкретного інтерна можна чітко виміряти якістю матеріалів, які він чи вона готує. Програми загального характеру без обов'язкового працевлаштування мають більш тривалий у часі та менш придатний для оцінки ефект.

Більшість досліджених Програм стажування забезпечують інтернів стипендією. Її розмір дуже різниться в залежності від країни та Програми. Найбільшу стипендію отримують інтерни Канадської Програми стажування — \$2200 на місяць. Середня стипендія для європейських програм складає \$400. Хоча офіційно інтерни української Програми стажування не отримують стипендію від Верховної Ради, підтримка одного інтерна у 2017 році від спонсорів та донорів складає орієнтовно \$80 (2000 грн) на місяць.

Це лише деякі з багатьох важливих питань, які можуть бути підняті по темі функціонування парламентських програм стажування. До інших областей дослідження слід віднести: вступ на програми, структуру звітності для інтернів, академічні компоненти програм, взаємодія інтернів з працівниками парламентів та депутатами. Звичайно, кожна

програма повинна бути ретельно адаптована до законодавчого та політичного клімату країни, у якій вона працює. Було б недоцільно використовувати єдину формулу для реалізації програм стажування. Гнучкість в організації і проектуванні програм має першочергове значення і є однією з причин одночасного успіху різних парламентських програм стажування, наприклад в Канаді.

3. Парламентське стажування в Україні

Сьогодні в Україні існує декілька можливостей стажування молоді у Верховній Раді України (детальніше розглянемо перші дві):

1. За офіційною Програмою стажування
2. Від некомерційних та комерційних політичних освітніх проектів
3. В рамках двотижневої університетської практики

Близько 30 освітніх проектів працюють в напрямку політичної освіти в Україні. Більшість із них пропонують пройти стажування у Верховній Раді України. Таке стажування не є офіційним. У більшості випадків воно полягає у співпраці з лояльними народними депутатами, які строком від кількох днів до кількох тижнів беруть стажерів на практику. Найвідомішим з таких проектів є «*Студенти для парламенту*» від громадської організації «Молодіжна альтернатива». Проект працює ще з 90-х років та здійснюється за підтримки Національного Фонду Підтримки демократії (NED). Основною відмінністю від інших освітніх проектів є те, що студенти стажуються безпосередньо в секретаріатах комітетів Верховної Ради.

3.1. Програма стажування у Верховній Раді України

Програма стажування у Верховній Раді України розпочалася у липні 1995 року за спільної ініціативи Асоціації колишніх членів Конгресу США і Верховної Ради України. Головна ідея заснування Програми полягала у наданні підтримки Верховній Раді України через залучення найкращих студентів та випускників вищих навчальних закладів до роботи в комітетах та апараті українського парламенту. Супутньою метою було надання можливості молодим фахівцям долучитися до законотворчої роботи, здобути практичний досвід законодавчого процесу, а також сприяння кадровому оновленню Апарату Верховної Ради України.

З листопада 2000 року адміністрування Програми стажування перейшло до Програми сприяння Парламенту України Університету Індіани (ПСІ), з 2008 р. — Програми сприяння Парламенту Університету Огайо. У 2009 році було засновано громадську організацію «Ліга інтернів», до складу якої ввійшли випускники Програми стажування у Верховній Раді України та центральних органах виконавчої влади, основне завдання якої — адміністрування Програми стажування, посилення співпраці між випускниками, пошук додаткових джерел фінансування тощо.⁸

З 2011 року програму стажування адмініструє ГО «Ліга інтернів» спільно з Верховною Радою України. З 2014 р. Програма стажування у Верховній Раді України реалізується ГО «Ліга інтернів» за фінансової та експертної підтримки Програми USAID «РАДА: підзвітність,

⁸ Брошура «Програма стажування у Верховній Раді України», видана ГО «Ліга інтернів», наклад 1000 примірників. 2014 рік.

відповідальність, демократичне парламентське представництво», що виконується Фондом Східна Європа.

Програма стажування підтримується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) з моменту її започаткування і по теперішній час.

Мета програми — надати молодим громадянам України можливість узяти безпосередню участь у законодавчому процесі та процесах прийняття державних рішень, набути досвіду роботи в органах законодавчої та виконавчої влади і таким чином створити передумови для їх професійного зростання й успішної суспільно-політичної діяльності. За час стажування учасники Програми освоюють цінні професійні та комунікативні навички, які сприяють досягненню цих завдань.

Програма стажування здійснює свою діяльність, керуючись принципами демократії та верховенства права, прозорості та чесності, політичної незаангажованості, відповідальності перед учасниками Програми та її партнерами.⁹

Підстави діяльності Програми

З 1995 по 2015 рік Програма стажування діяла на основі щорічного підписання Головою Верховної Ради України Розпорядження «Про продовження Програми стажування».

20 листопада 2015 р. підписано Меморандум про співпрацю між Апаратом ВРУ та ГО «Ліга інтернів» щодо реалізації Програми стажування. На виконання Меморандуму Перший заступник Керівника Апарату Верховної Ради України підписав Положення «Про програму стажування в Апараті Верховної Ради України», де співадміністрування Програми покладено на Управління кадрів Апарату ВРУ та громадську організацію «Ліга інтернів».

Роками парламентські програми лобювали включення норми про стажування молоді в органах державної влади до законодавства про державну службу. Уперше така норма з'явилася у Законі України «Про державну службу» 17.11.2011 № 4050-VI ч. 7 ст. 30 «У державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим та їх апараті може здійснюватися стажування фахівців з-поміж молоді, які не перебувають на посадах державної служби, строком до десяти місяців у порядку, визначеному керівником відповідного органу або його апарату». Втім, цей Закон так і не вступив в дію.

Норма про стажування збереглась у новій, чинній редакції цього закону. Згідно зі Статтею 48 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII, «у державних органах з метою ознайомлення з функціонуванням державної служби може здійснюватися стажування громадян з-поміж молоді, які не перебувають на посадах державної служби, строком до шести місяців у порядку, визначеному керівником державної служби». Відповідно, з 2017 року термін стажування інтернів за Програмою стажування в Апараті Верховної Ради України був скорочений з восьми до шести місяців.

⁹ Місія та ідеологія Програми стажування у Верховній Раді України. Електронний ресурс: <http://www.interns.org.ua/uk/content/misiya-ta-ideologiya>

Що Програма дає Верховній Раді України?

- ♦ залучення до роботи молодих спеціалістів з різних сфер;
- ♦ зростання престижності державної служби серед молоді;
- ♦ обмін досвідом, передача набутих знань молодим спеціалістам;
- ♦ кадрове оновлення Апарату Верховної Ради України.

Що Програма дає інтернам?

- ♦ практичний досвід роботи в органах державної влади;
- ♦ безпосередня участь у законодавчому процесі та процесі прийняття рішень;
- ♦ професійний розвиток, підґрунтя для особистого зростання та успішної суспільно-політичної діяльності;
- ♦ налагодження ефективних міждисциплінарних і міжрегіональних контактів між молодими спеціалістами.¹⁰

Підрозділи стажування

У різні роки діяльності Програма охоплювала різні підрозділи стажування:

- ♦ Комітети Верховної Ради України
- ♦ Комісії Верховної Ради України
- ♦ Структурні підрозділи Апарату Верховної Ради України
- ♦ Рахункову Палату
- ♦ Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
- ♦ Європейський центр інформаційної підтримки Верховної Ради України

У 2017 р. Програма охоплює такі підрозділи:

- ♦ Секретаріати комітетів Верховної Ради України
- ♦ Структурні підрозділи Апарату Верховної Ради України
- ♦ Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховної Ради України
- ♦ Європейський інформаційно-дослідницький центр Верховної Ради України
- ♦ Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
- ♦ Програма USAID ПАДА

¹⁰ Презентація Програми стажування від ГО «Ліга інтернів», 2016 рік.

Компоненти Програми¹¹

Українська Програма стажування цікава тим, що у рамках Програми передбачено чотири компоненти:

Стажування. Інтерни беруть участь у роботі над законопроектами, знайомляться з документообігом Верховної Ради та центральних органів виконавчої влади, виконують аналітичну та офісну роботу.

Навчання. Інтерни вивчають курси з аналізу публічної політики, гендерної політики, техніки законотворення та нормотворення, регламент, дипломатичний протокол, ораторське мистецтво тощо.

Розвиток потенціалу лідерства. Щотижня для інтернів проводяться зустрічі із відомими політичними та громадськими діячами України, іноземними експертами, представниками бізнесу та культури.

Дозвілля. Програма організовує культурно-просвітницькі заходи для учасників стажування.

Форми стажування

Повний день — інтерни стажуються з 9:00 до 18:00 щоденно;

Неповний день — інтерни стажуються 4 години на день щоденно.

У попередні роки існувала ще третя форма стажування — волонтер, яка передбачала стажування від 4-х годин на тиждень. Проте, спільно з Апаратом Верховної Ради України було прийнято рішення про скасування такої форми стажування, оскільки вона не дає максимального ефекту від Програми стажування для інтерна.

Участь у Програмі

Для участі у Програмі стажування необхідно пройти два тури конкурсного відбору:

I тур — конкурс *аплікаційних форм*.

Важливо зазначити, що усі анкети на етапі реєстрації кодуються. З анкети забираються усі персональні дані апліканта, що в свою чергу дає можливість відбірковій комісії здійснити прозорий та неупереджений відбір. До складу комісії входять представники Апарату Верховної Ради України, громадської організації «Ліга інтернів» та донорів.

З оцінок членів комісії складається рейтинг, з якого обирається число аплікаційних форм, які допущені до другого туру конкурсного відбору. Тільки після цього анкети розкодовуються.

II тур — *співбесіда*.

Співбесіда відбувається у Верховній Раді України. Персональний склад Комісії з питань стажування затверджується розпорядженням Керівника Апарату Верховної Ради України. До Комісії входять представники Апарату Верховної Ради України, у тому числі Керівник чи заступник Керівника Апарату ВРУ, представники громадської організації «Ліга інтернів» та експерти з партнерських і донорських організацій.

Перед співбесідою конкурсанти пишуть тестування на знання основ Конституції України.

11 Детальніше дивись сайт ГО «Ліга Інтернів»:
<http://www.interns.org.ua/uk/content/komponenti>

Кількість учасників Програми

З року в рік кількість учасників Програми стажування змінювалась:

- ◆ У 1995 році до першого набору інтернів увійшло 34 особи.
- ◆ У 2000-х кількість учасників Програми могла сягати 100 осіб.
- ◆ З 2016 року кількість інтернів чітко закріплена у Положенні про Програму стажування та становить 50 осіб для стажування у структурних підрозділах Верховної Ради України.

Вимоги до конкурсантів:

- ◆ громадянство України;
- ◆ вільне володіння українською мовою;
- ◆ базова вища освіта;
- ◆ вік до 29 років на момент подання анкети;
- ◆ не бути штатним працівником Верховної Ради України або помічником народного депутата України;
- ◆ достатній рівень володіння іноземною мовою;
- ◆ відмінне володіння комп'ютером;
- ◆ активна громадянська позиція.¹²

Під час заснування Програми у 1995 році вікових обмежень для учасників не було. Найстаршій учасниці першої програми стажування було 36 років (1959 р.н.), а наймолодшому учаснику — лише 19 років (1976 р.н.).

Регіональне представлення

За 22 роки діяльності Програми стажування інтерни склали представництво усіх областей України, також АР Крим та міст Києва і Севастополя. Регіональний баланс (південь, північ, захід, схід) представництва інтернів майже рівний. Проте, лідером є м. Київ. Цьому є два пояснення: по-перше, киянам не потрібно змінювати місце проживання для того, щоб взяти участь у Програмі, по-друге, студенти київських ВНЗ з інших регіонів України вказували Київ як місто свого проживання під час подачі документів на Програму.

Зміст роботи

Під час стажування інтерни отримують різні завдання, від канцелярської до аналітичної роботи. Аналіз підсумкових звітів інтернів за 2015–2016 рік стажування показав, що основною роботою, якою займалися інтерни є аналітична робота, моніторинг та збір інформації. Такі задачі у підрозділах стажування отримувало понад 89% учасників Програми.

¹² Положення «Про Програму стажування в Апараті Верховної Ради України» № 3370-к від 08.11.2016 року. Електронне джерело: http://portal.rada.gov.ua/documents/d_sl/st_m_ap/

- ◆ Понад 53% інтернів виконували секретарські задачі — опрацювання документації, кореспонденції, та займались підготовкою заходів підрозділів, в яких проходили стажування;
- ◆ 49% інтернів працювали з нормативно-правовими актами, займались написанням юридичних висновків, зауважень до проектів законів, складали порівняльні таблиці до проектів законів тощо;
- ◆ 44% інтернів працювали зі зверненнями громадян, заявами та скаргами;
- ◆ 42% — займались формуванням баз даних, таблиць, графіків тощо;
- ◆ 38% — працювали з архівом;
- ◆ 34% — перекладали офіційні документи з іноземних мов;
- ◆ 22% — працювали із сайтом підрозділу стажування (наповнення, редагування).¹³

Стипендії

У перші роки діяльності Програми стипендіями були забезпечені усі інтерни. Розмір стипендії \$100 на місяць дозволяв орендувати житло у м. Київ та стажуватися без необхідності пошуку додаткових джерел фінансування (середня зарплата по Україні в доларах США у 1995 році складала \$36 на місяць)¹⁴. З роками фінансування Програми зменшилося. З 2013 року забезпечення стипендій повністю покладено на ГО «Ліга інтернів». Стипендії фінансують випускники Програми стажування, донорські організації особливо за професійним спрямуванням інтернів (наприклад, проект USAID «Агроінвест» — Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин, Фонд Будівельної Галузі — Комітет Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства, GIZ — економічний блок Комітетів Верховної Ради України тощо).

У 2017 році стипендіями забезпечені усі інтерни повного робочого дня, які заявили про потребу отримувати стипендію. Стипендія складає 2000 гривень на місяць.

Проте, зараз ведеться робота над тим, щоб стипендії інтернам забезпечувалися напряму Верховною Радою України. Відповідно до п. 21 Положення про програму стажування в Апараті Верховної Ради України, затвердженого розпорядженням Першого заступника Керівника Апарату Верховної Ради України — керуючого справами від 08 листопада 2016 р. № 3370-к: *«Матеріально-технічне та фінансове забезпечення реалізації Програми здійснюється Управлінням справами відповідно до кошторису Верховної Ради України».*

¹³ Зведені дані підсумкових звітів інтернів 2015–2016 років стажування.

¹⁴ Електронний ресурс:
<https://seosait.com/s-z-in-ukraine-s-1984-2015-god-v-grivnax-i-dollarax-usa/>

Випускники

За двадцять два роки діяльності Програми понад 1600 молодих фахівців у галузях права, політології, економіки, фінансів тощо пройшли стажування у комітетах Верховної Ради та управліннях її апарату, інших підрозділах.

- ◆ 59% випускників вважають, що стажування було дуже корисним для їхнього професійного та особистого розвитку;
- ◆ 20% вважають, що Програма була корисною;
- ◆ 19% — певною мірою корисною.

Понад 95% випускників зазначили, що Програма повністю виправдала їхні очікування і лише 2% зазначили, що очікування не виправдались. Здебільшого — через не надто активну роботу підрозділів, де вони стажувалися та низький рівень їх залучення до робочих процесів.¹⁵

Андрій Магера, заступник Голови Центральної виборчої комісії, випускник Програми 1998 року, вважає, що *«Програма є чудовим стартовим майданчиком для молодих, енергійних, амбітних студентів та аспірантів. Молодь отримує нагоду власними зусиллями творити своє майбутнє, викристалізувати власне бачення розвитку країни на найближчі десятиліття»*.¹⁶

Тарас Шевченко, інтерн 1996–1997 років, Директор Центру демократії та верховенства права, Співголова Реанімаційного Пакету Реформ, вважає що *«Програма, яка працює понад 20 років, — велика користь для країни. Вона дає можливість студентам і не тільки потрапити до парламенту, побачити, як все працює, можливо, залишитися працювати в цій структурі або взяти курсне для себе і продовжувати рухатися вперед»*.¹⁷

30% випускників залишаються після стажування працювати у Верховній Раді України чи інших органах влади. 4 випускники Програми стажування різних років стали Народними депутатами України:

- ◆ Остап Семерак (випускник 1995–1996 рр.) — НДУ 6, 8 скликання.
- ◆ Павло Пинзеник (випускник 1997–1998 рр.) — НДУ 8 скликання.
- ◆ Валерій Карпунцов (випускник 1999–2000 рр.) — НДУ 6, 8 скликання.
- ◆ Степан Барна (випускник 2002–2003 рр.) — НДУ 8 скликання.

15 Опитування випускників Програми стажування 2017 року.

16 Відгуки випускників Програми, зібрані ГО «Ліга інтернів». Електронний ресурс:
<http://interns.org.ua/uk/content/vidguki-vipuskniv-programi-stazhuvannya>

17 Тарас Шевченко: «Сусідня черга завжди рухається швидше». Електронний ресурс:
<http://interns.org.ua/uk/content/taras-shevchenko-susidnya-cherga-zavzhdy-ruhayetsya-shvydshe>

Валерій Карпунцов, народний депутат України, зазначив: «*Стажування дозволило мені пройти навчання у кращих юристів з конституційного права України, отримати нові професійні контакти та досвід представництва Верховної Ради в судах, що значно вплинуло на мій професійний розвиток та політичну кар'єру після закінчення Програми*». ¹⁸

На думку Остапа Семерака, теперішнього Міністра екології та природних ресурсів України, Програма стажування у Верховній Раді стала кар'єрною сходинкою, яка відкрила шлях до досить закритого інституту української влади: «*Я був учасником Програми першого набору і через 12 років я увійшов до Парламенту України як народний депутат України. Мій приклад і приклад інших учасників показує реальну ефективність Програми стажування, тому такий проект має існувати й надалі і підтримуватися в першу чергу державними інституціями України*». ¹⁹

5% випускників Програми стажування працюють в Апараті Верховної Ради України. Орієнтовно 50 народних депутатів України 8 скликання серед помічників мають випускників Програми стажування.

Динаміка Програми стажування

Якщо подивитися на Програму стажування у динаміці років її роботи, то можна побачити, що з появою загальнодоступного інтернету та великої кількості альтернативних, не таких тривалих у часі можливостей для молоді, кількість аплікантів на Програму у 2011–2014 роках дещо знизилася. Проте після Революції Гідності, з 2015 року кількість анкет, що надходить на участь у конкурсному відборі почала знову зростати. Так само з 23 до 25 років зріс і середній вік учасників Програми. Причиною цього може бути підвищення активності громадян, зокрема молоді, та бажання особисто долучитися до процесу реформування країни.

Важливим елементом для сталого функціонування Програми є матеріальне забезпечення інтернів (стипендії). Їх невеликий розмір не дає можливості багатьом молодим талановитим людям з регіонів взяти участь у Програмі стажування, адже стажування вимагає проживання у Києві протягом 6 місяців. Гарантоване забезпечення стипендіями інтернів значно підвищить інтерес до Програми та професійну якість учасників Програми стажування.

¹⁸ Відгуки випускників Програми, зібрані ГО «Ліга інтернів». Електронний ресурс: <http://interns.org.ua/uk/content/vidguki-vipusknikiv-programi-stazhuvannya>

¹⁹ Відгуки випускників Програми, зібрані ГО «Ліга інтернів». Електронний ресурс: <http://interns.org.ua/uk/content/vidguki-vipusknikiv-programi-stazhuvannya>

3.2. Некомерційні та комерційні політичні освітні проекти

Близько 30 освітніх проектів працюють в напрямку політичної освіти в Україні. Більшість із них пропонують пройти стажування у Верховній Раді України. Таке стажування не є офіційним. У більшості випадків воно полягає у співпраці з лояльними народними депутатами, які беруть стажерів на практику на термін від кількох днів до кількох тижнів.

Найвідомішим з некомерційних проектів є «*Студенти для парламенту*» від громадської організації «Молодіжна альтернатива». Проект працює ще з 90-х років та здійснюється за підтримки Національного Фонду Підтримки демократії (NED). Мета програми — надати кращим студентам київських вишів можливість взяти участь у законотворчому процесі шляхом організації стажувань у комітетах ВРУ, сприяти їх професійному та особистісному росту, надати можливість набутти професійні та комунікативні навички.²⁰ Основною відмінністю від інших освітніх проектів є те, що студенти стажуються безпосередньо в секретаріатах комітетів Верховної Ради. Стажування триває до 4-х місяців. За час роботи проекту випускниками стали В'ячеслав Кириленко, народний депутат України 6, 7, 8 скликань, Павло Розенко, народний депутат України 7, 8 скликань, Леся Оробець, народна депутатка України 6, 7 скликань.

3.3. Порівняння систем стажування

Аналізуючи програми стажування у парламентах різних країн світ, можна зробити висновок, що українська програма за своєю тривалістю, процедурою відбору та змістовним наповненням найбільше подібна до Програми стажування в Грузії та Програми стажування у Парламенті Пакистану від DRI. Це не дивно, адже Програми стажування у згаданих вище країнах і в Україні започатковували міжнародні інституції.

Водночас для української Програми стажування унікальним є те, що її роботою, змістовним наповненням та адмініструванням займається саме Асоціація випускників Програми стажування. Це забезпечує збереження інституційної пам'яті, фінансову та експертну підтримку Програми випускниками, прозорість процедур відбору та стажування інтернів.

Українське парламентське стажування подібне з Міжнародною Програмою стажування у Польщі, оскільки має також навчальний компонент і компонент розвитку лідерства (зустрічі з провідними діячами сучасності). Як і в більшості програм стажування, які адмініструються або співадмініструються саме структурними підрозділами парламентів, в Україні відповідальним за Програму стажування є управління кадрів.

20 http://www.ya.org.ua/index.php?option=com_content&view=category&id=58:2010-08-26-19-17-27&Itemid=89&layout=default

3.4. Програма стажування в контексті реформування Парламенту

У доповіді та дорожній карті щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України, підготовленої Місією Європейського парламенту з оцінки потреб під головуванням Пета Кокса у вересні 2015 — лютому 2016 рр. в Розділі 5 «Адміністративна спроможність» є посилання на програми стажування у ВРУ. «Існує потреба у виокремленні можливостей професійного розвитку державних службовців ВРУ від стажування, яке проходять зовнішні кандидати. Такі можливості мають відповідати звичайним стандартам стажування: воно має передбачати стипендію за навчання, а не зарплату державного службовця, а також не повинно бути пов'язаним із зобов'язанням установи щодо подальшого працевлаштування».²¹

Народні депутати України та випускники Програми стажування Валерій Карпунцов та Павло Пинзеник зареєстрували Проект Постанови про деякі питання реалізації статті 48 Закону України «Про державну службу» в Апараті Верховної Ради України № 6596. Проект передбачає заснування 30 стипендій для учасників та учасниць Програми стажування в Апараті Верховної Ради за формою стажування «повний робочий день». У разі підтримки цієї Постанови народними депутатами стипендія інтерна складатиме 2 прожиткових мінімуми на місяць вже з січня 2018 року.

21 Доповідь та дорожня карта щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України Підготовлена Місією Європейського парламенту з оцінки потреб під головуванням Пета Кокса, Президента Європейського парламенту 2002-2004, стор. 28.

Висновки та рекомендації

Політичні стажування є практичним виявленням громадянської освіти. Головне, чого вдається тією чи іншою мірою досягнути завдяки політичним стажуванням, — прищеплення молодим людям культури громадянської участі, відповідальності та цінностей і принципів представницької демократії. В умовах зниження інтересу молоді до політичного процесу і як результат низької явки на виборах залучення молодих, активних та талановитих людей до участі у політичному процесі має стати пріоритетом для будь-якого демократичного суспільства. З огляду на це, політичні стажування слугують незамінним інструментом громадянської освіти та найкраще демонструють ефективність концепції «навчання служінню».

В Україні найнижчим рівнем довіри серед суспільства порівняно з іншими суспільно-політичними інститутами користується парламент. 90% громадян не довіряють Верховній Раді.²² Це, в першу чергу, є результатом високого рівня корупції серед депутатів, нездатності ухвалювати важливі реформи та рішення. Водночас існує ще одна причина: недостатня поінформованість суспільства про функції парламенту, обов'язки депутатів та парламентські процедури. Адекватним вирішенням цієї проблеми видається якомога ширше ознайомлення суспільства, зокрема молоді, з парламентською діяльністю. Найкращим шляхом для цього є залучення молоді безпосередньо до роботи у парламенті через парламентське стажування.

Програми парламентського стажування існують в різних країнах світу і впроваджуються за різними схемами. Вони можуть адмініструватися самим парламентом або ж зовнішніми організаціями; призначати інтернів у комітети та підрозділи апарату парламенту або ж безпосередньо в офіси депутатів, фракцій або міжфракційних об'єднань; бути незалежними тренінговими програмами або включеними в навчальну програму університетів тощо. В залежності від форм, структури та змісту програми інтерни отримують різні знання, навички та практичний досвід.

Програма стажування в Верховній Раді України існує з 1995 року та наразі впроваджується громадською організацією «Ліга інтернів». За більш як 20 років існування Програма випустила біля 1600 молодих фахівців, багато з яких залишилися працювати в Апараті Верховної Ради, стали народними депутатами та помічниками народних депутатів, перейшли на державну службу. Інтерни розподіляються за різними підрозділами Апарату, комітетами та іншими структурами парламенту. В українській програмі стажування не передбачена робота інтернів на прямих з депутатами або фракціями.

22 Згідно з даними дослідження центру «SOCIS», 2016 рік. Електронний ресурс:
<https://www.unian.ua/politics/1325241-riven-doviri-ukrajintsiv-do-radi-dosyag-kritichno-nizkoji-poznachki-opituvannya.html>

У роботу інтерни входить адміністративна підтримка офісу та аналітична робота. Проте, Програма є достатньо комплексною та всеохоплюючою, адже пропонує не тільки стажування, але й навчання (участь у тренінгах, семінарах) та організоване дозвілля, що сприяє мережуванню стажерів та підвищенню їхньої кваліфікації.

Проте, останніми роками Програма стажування стикається з певними фінансовими труднощами. Визначений однією з рекомендацій Місії Європейського Парламенту з оцінки потреб Верховної Ради України, розвиток Програми парламентського стажування наразі залежить від зовнішнього фінансування донорами, хоча відповідальність за програму розподілена між Апаратом Верховної Ради та ГО «Ліга інтернів».

Міжнародний досвід функціонування програм парламентського стажування свідчить, що поширеною практикою є фінансове адміністрування самим парламентом, особливо коли стажування не передбачає політичної практики для інтернів. Стабільне фінансування Програми важливе, насамперед, для можливості надання стипендій стажерам, що сприятиме привабленню найкращих молодих спеціалістів та вплине на якість роботи стажерів.

Також вагомим кроком для покращення роботи Програми стажування може стати передбачення у Законі України «Про державну службу» кадрового резерву. Це дозволить найкращим випускникам та випускницям Програми надалі працювати в Парламенті, тим самим оновлюючи кадровий потенціал Верховної Ради та не перевантажуючи кадрову службу проведенням додаткових конкурсів. Водночас наявність кадрового резерву буде вимагати проведення додаткового навчання стосовно законодавчих аспектів державної служби та підсумкового тестування випускників Програми стажування на відповідність вимогам державної служби.

Необхідність підтримки Програми парламентського стажування підтверджується її користю для стажерів, парламенту та суспільства загалом. Стажування забезпечує всебічний розвиток молоді через отримання додаткових знань, практичних навичок, ознайомлення з базовими принципами парламентського процесу. Для парламенту стажування важливе з точки зору підсилення інституційної спроможності, експертного та адміністративного потенціалу парламенту за рахунок залучення активної молоді, що має достатній рівень освіти та може доповнювати функції парламентських служб. Нарешті, формування суспільного знання про парламент може допомогти підвищити рівень довіри суспільства до парламенту, адже інтерни та випускники програм стажування стають своєрідними парламентськими «послами» в суспільстві, поширюючи знання про представницьку демократію.

Список використаних джерел

1. Are MPs' interns being exploited? Електронний ресурс:
http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/8348394.stm
2. Assemblée Nationale. Електронний ресурс:
<http://www.assemblee-nationale.fr>
3. Australian National Internships Program. Електронний ресурс:
<http://anip.anu.edu.au/internships/anip>
4. Chair of Ukrainian Studies Foundation. Електронний ресурс:
<http://www.katedra.org/Page/Page/Chair-Foundation>
5. CIJA's Parliamentary Internship Program. Електронний ресурс:
<http://www.cija.ca/about-us/get-involved/internships/parliamentary-internship>
6. Congressional Internships. Електронний ресурс:
<http://gca.columbia.edu/congressional-internships>
7. Department of International and European Studies University of Piraeus. Електронний ресурс: <https://www.des.unipi.gr/en/undergraduate/internships>
8. Deutscher Bundestag. Електронний ресурс:
<http://www.bundestag.de>
9. Educação Legislativa e Estágios. Електронний ресурс:
<http://www2.camara.leg.br/responsabilidade-social/edulegislativa>
10. EU Parliament Internship. Електронний ресурс:
<http://www.europarl.europa.eu/us/en/internships>
11. Eyler, J., Halteman, B, 1981. The Impact of a Legislative Internship on Students' Political Skill and Sophistication. *Teaching Political Science*, vol. 9, iss. 1.
12. From Intern to Premiere. Електронний ресурс:
<http://www.monash.edu/dev/alumni2/alumni/news2/intern-to-premier>
13. Gardiner G., Chesterman J., 2007. Research and the Parliamentarian: An Analysis of the Victorian Internship Program, 1990 to 2006. *Australasian Parliamentary Review*, vol. 22, no. 2, p. 157–178.
14. Internships at PRS Legislative Service. Електронний ресурс:
<http://www.prsindia.org/aboutus/internships-at-prs/>
15. Lok Sabha Internship Program — Parliament of India. Електронний ресурс:
<http://eduinfo.asia/2016/07/lok-sabha-internship-program>

16. Mitchell, D.J., 1982. A Most Important Experiment: Parliamentary Internship Programs in Canada. *Canadian Parliamentary Review*, vol. 5., no.1, p. 12–16
17. Morgan, W. and Steb, M., 2001. Building Citizenship: How Student Voice in Service-Learning Develops Civic Values. *Service Learning, General*, Paper 83.
18. NDI Parliamentary Internship Program. Електронний ресурс:
<http://www.parliament.ge/en/media/axali-ambebi/ndi-parliamentary-internship-program-6731.page>
19. Parliament of Georgia. Електронний ресурс:
<http://www.parliament.ge>
20. Parliament of Kenya. Електронний ресурс:
<http://www.parliament.go.ke/vacancies-2013>
21. Parliamentary Attachment and Internship Programme for Students in Public Universities. Електронний ресурс:
<http://www.ku.ac.ke/career/index.php/news-and-events/11-news-and-events/85-parliamentary-attachment-and-internship-programme-for-students-in-public-universities>
22. Parliamentary Internship Programme (PIP): internship with center for legislative research and advocacy (CLRA). Електронний ресурс:
<http://lawlex.org/internships/parliamentary-internship-programme-pip-internship-with-center-for-legislative-research-and-advocacy-clra/4334>
23. Parliamentary Internship Programme Pakistan. Електронний ресурс:
<https://groups.google.com/forum/#!topic/pak-ngos/cgU5kU69K4A>
24. Parliamentary Internship Programme. Електронний ресурс:
<https://pips.gov.pk/Internship-Program>
25. Parliamentary work placement and apprenticeship schemes. Електронний ресурс:
<http://www.parliament.uk/about/working/work-placements-and-apprenticeships/>
26. Romania Internship. Електронний ресурс:
<http://internship.cdep.ro>
27. Senate Internship Program. Електронний ресурс:
<http://senate.gov.pk/en/essence.php?id=1091&catid=110&subcatid=298&cat title=Parliamentary%20Internship%20program>
28. The Bureau of Parliamentary Studies and Training. Електронний ресурс:
<http://bpst.nic.in/>
29. The Jaimie Anderson Parliamentary Internship. Електронний ресурс:
<http://www.jaimiesinternship.ca>

30. The Parliamentary Research in Western Australian Parliament.
Електронний ресурс: <http://www.parliament.wa.gov.au/WebCMS/webcms.nsf/content/parliamentary-education-office-other-education-services>
31. The State University of New York's Center for International Development (SUNY/CID). Електронний ресурс:
http://www.cid.suny.edu/our_work/legislative_strengthening/our_work_projects_Legislative_strengthening_Bangladesh.shtml
32. The Victorian Parliamentary internship program.
Електронний ресурс: <https://www.parliament.vic.gov.au/about/parliamentary-internship-program>
33. Traineeships in the European Parliament. Електронний ресурс:
<http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/20150201PVL00047/Traineeships>
34. Uganda — Parliamentary Research and Internship Program (2008 — 2010).
Електронний ресурс: http://www.cid.suny.edu/our_work/legislative_strengthening/our_work_projects_Legislative_strengthening44.shtml
35. Van Biezen, I., Mair, P. and Poguntke, T., 2012. Going, going,... gone? The decline of party membership in contemporary Europe. *European Journal of Political Research*, vol. 51, no. 1, p. 24–56.
36. Working for the EPP Group. Електронний ресурс:
<http://www.eppgroup.eu/careers>
37. Young People Engaged But Not Voting?, 2015. Електронний ресурс:
<https://epthinktank.eu/2015/12/14/young-people-engaged-but-not-voting/>
38. Доповідь та дорожня карта щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України, підготовлена Місією Європейського парламенту з оцінки потреб під головуванням Пета Кокса. Електронний ресурс:
<http://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20160301RES16508/20160301RES16508.pdf>
39. Закон України «Про державну службу» № 4050-VI від 17.11.2011
40. Закон України «Про державну службу» № 889-VIII від 10.12.2015
41. Програма стажування у Верховній Раді України.
Електронний ресурс: www.interns.org.ua
42. Стажування молоді в Апараті. Електронний ресурс:
http://iportal.rada.gov.ua/documents/d_sl/st_m_ap/

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ

Громадська організація
«Лабораторія законодавчих ініціатив»
Київ, 04071, вул. Нижній Вал, 15, офіс 303
Офіційна сторінка: www.parlament.org.ua
E-mail: info@laboratory.kiev.ua
(+38 044) 531 37 68

Формат 86×122/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Наклад 1000 прим.
Зам. №9-0976.

НАДРУКОВАНО

ФОП Кашталян Н. І.
Київ, вул. Тарасівська, 2
Видавництво ТОВ «Вістка»
Свідоцтво Держкомтелерадіомовлення України
ДК №2280 від 05.09.2005 р.
01042, Київ, пров. Новопечерський, 5
(+38 044) 583 50 94

Громадська організація «Лабораторія законодавчих ініціатив»

Київ, 04071, вул. Нижній Вал, 15, офіс 303

Офіційна сторінка: www.parlament.org.ua

E-mail: info@laboratory.kiev.ua

+38 044 531 37 68